

הלכה-קהילה-מודרנה ומה שביניהם-סוגיות הלכתיות קהילתיות

שי פינקלשטיין
רב קהילת ניצנים

יחס חז"ל והקהילה לאדם שאינו יכול לשלוט ביצרו

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מ עמוד א
אמר רבי אלעאי הזקן: אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה כמו שלבו חפץ, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. איני? והתניא: כל שלא חס על כבוד קונו - ראוי לו שלא בא לעולם; מה היא? רבה אומר: זה המסתכל בקשת, רב יוסף אומר: זה העובר עבירה בסתר! לא קשיא: הא דמצי כייף ליצריה, והא דלא מצי כייף ליצריה

רש"י מסכת קידושין דף מ עמוד א
ילבש שחורים - שלא יראה עצמו בכבודו אולי ירך לבבו בכך וגם אם יחטא אין אדם נותן לב לפי שאינו חשוב בעיניהם לכן ילבש שחורים

תוספות מסכת קידושין דף מ עמוד א
ויעשה מה שלבו חפץ - פי' ר"ח ח"ו שהותר לו לעבור עבירה אלא כך אמר ר' אלעאי יגיעת דרכים והאכסנאות ולבישת שחורים משברים יצר הרע ומונעים אדם מן העבירה

מהרש"א חידושי אגדות מסכת קידושין דף מ עמוד א
דלבישת שחורים ויכסה שחורים ע"כ אינו אלא משום דלכוף יצרו בדבר המשברו ולא יחטא כלל

חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף מ עמוד א
ויעשה מה שלבו חפץ. פי' בצינעא ואל יחלל שם שמים בפרהסיא במקומות שמכירין אותו שהוא נכבד והוי חלול השם, הלכך עדיף ליה כיון דלא מצי כאיף ליצריה כדמפרש ואזיל, ובירושלמי מפרש ויעשה מלשון ועסותם רשעים (מלאכי ג' כ"א), ולא משמע הכי בגמרא דילן כדמוכח הכא

בית הבחירה (מאירי) מסכת קידושין דף מ עמוד א
אבל כל שאינו יכול לכוף את יצרו נוח לו שיעשה בסתר ואל יחלל שם שמים בפרהסיא והוא שאמרו אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים אחר שהוא במקום שאינו מקפיד על כבוד עצמו ושמא אז יכנע לבבו ואם לא יכנע בכך יעשה מה שלבו חפץ בדברים שאין בהם איסור אלא שהם מכוערים ואחר שאינו מקפיד על כבוד עצמו ויחליט עצמו לדברים המותרים אין יצרו מתגבר לאסורים ואין כאן חלול השם אחר שאין מכירין אותו וכמה פריצי איכא בשוקא

תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף טז עמוד א
דאמר רבי יצחק: כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה, שנאמר כה אמר ה'
השמים כסאי והארץ הדם רגלי. איני? והאמר רבי אלעא הזקן: אם רואה אדם שיצרו מתגבר
עליו - ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורין ויתעטף שחורין, ויעשה מה שלבו חפץ, ואל
יחלל שם שמים בפרהסיא! - לא קשיא: הא - דמצי כייף ליה ליצריה, הא דלא מצי כייף ליצריה

רש"י מסכת חגיגה דף טז עמוד א
כאלו דוחק רגלי השכינה - אומר בלבו: אין השכינה כאן, וכתוב והארץ הדום רגלי
למקום שאין מכירין אותו - אין דעתו גסה עליו, ושמא יקל כח יצרו, וגם אם יחטא - אין אדם
נותן לב, לפי שאינו חשוב בעיניהם, וכן בלבוש שחורים
דמצי כייף ליה ליצריה - ובוטח על שהוא נחבא בסתר, כאילו דוחק הרגלים
היכא דלא מצי כייף ליה ליצריה - טוב לו בצינעא מפרהסיא

תוספות מסכת חגיגה דף טז עמוד א
ויעשה מה שלבו חפץ - לגמרי משמע דמוטב לו לאדם שיעשה חפצו בסתר ולא בפרהסיא ולא
כפר"ח דשילהי פ"ק דקדושין (דף מ. ושם) דפירש דח"ו שהיה מתיר לעשות עבירה אלא קאמר
ילבש שחורים וילך למקום אחר דלבישת שחורים ואכסנאות משברין לבו ולא יבא לידי עבירה
ויוכל לעשות מעכשיו מה שלבו חפץ דודאי אין יצרו מתגבר עליו וסוגיא דשמעתא אינו משמע
כדבריו הכא וברישי פרק בתרא דמועד קטן (דף יז. ושם)

רש"י מסכת מועד קטן דף יז עמוד א
מה שלבו חפץ - עבירה, והואיל ואין מכירין אותו שם - ליכא חלול השם, ואמר לן רבי משום
רב האי גאון: ויעשה מה שלבו חפץ - רוצה לומר: דודאי כיון שלבוש שחורים וכו' - אני ערב
בדבר שאינו חפץ מכאן ואילך בעבירה

הוראה הלכתית לקיום איסור קל יותר-מדחי הא מקמי הא ושינויים חברתיים

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מח עמוד א
אמר רב יוסף: זמרי גברי ועני נשי - פריצותא, זמרי נשי ועני גברי - כאש בנעורת. למאי נפקא
מינה? לבטולי הא מקמי הא

רש"י מסכת סוטה דף מח עמוד א
כאש בנעורת - לפי שהעונה מטה אזנו לשמוע את המזמר לענות אחריו ונמצאו האנשים
נותנים לבם לקול הנשים וקול באשה ערוה כדכתיב השמיעני את קולך (שיר/השירים/ ב)
ומבעיר את יצרו כאש בנעורת אבל זמרי גברי ועניין נשי קצת פריצות יש דקול באשה ערוה
אבל אינו מבעיר יצרו כל כך שאין המזמרים מטים אזנם לקול העונים
לבטולי האי מקמי האי - אם אין שומעין לנו לבטל את שניהם נקדים לבטל את זה שהוא כאש
בנעורת

שו"ת משיב דבר חלק ב סימן מג רבי נפתלי צבי יהודה ברלין, הידוע בכינויו הנצי"ב מוולוז'ין, ונפטר בורשה, פולין, בשנת ה"א תרנ"ג (1817) נולד בעיר מיר, רוסיה, בשנת ה"א תקע"ז (1893).

באתי לפני הדרת כבוד תורתו לשאול מפיו המפיק תבונה שאלה בדבר ה' זו הלכה, והיא למעשה, ובעוז חכמתו יוציא דת נאמנה, וזאת היא. אשה אחת חשודה על איסור נדה ופעמים רבות חטאה במעל ובעלה כמוה, אך כעת עבר עליו רוח טהרה ונתעורר חפץ בקרבה לטבול מגיעולה במים טהורים, אך לא ברגש קדש, כי ממעי אם חטאת יצאה בת בושת לחרפה לה לטבול בלילה עת טבילת נשים רבות הכשרות, אך אם יותר לה לטבול ביום עת אשר אין נשים בבית המרחץ, אז תשמור דת הטבילה כאשר ינתן צו עליה, וספרה וטבלה יום ח' לספירתה, ואם לא נתיר לה אזי תוסיף לחטוא כימים עברו [ואולי גם בושת חטאה עד הנה תכסה פניה כי ידוע כי עד כה עברה וחטאה בטומאתה ולא פסק מאתה אורח כנשים]

והנה כתב מפורש יוצא מפי כל הפוסקים ודברי הגמ' על לשונם כי אף ביום ח' או ט' לספירתה אסורה לטבול ביום גזרה משום סוך בתה, אך באשה הזאת יש לחקור אם מותר לב"ד להתיר לה לטבול ביום ותחטא חטא קל למען שלא תבוא לחטוא חטא כרת החמור, או אף חוב מוטל על הב"ד להתיר לה לטבול ביום, כיון שידוע מחזקת טומאתה שבאם לא תטבול ביום לא תטבול כלל ותתגאל באיסור, ואף את בעלה תטמא ותכרות ימיו, והוא הוה קצת כאנוס (ע' תוס' שבת ד' א') ואם תטבול ביום ותטהר מטומאתה אז בעלה יהיה נקי מפשע ולא תשא היא עליו ועליה חטא כרת החמור, אך עלה רביע איסור דרבנן שעברה על גזרתן... כלל הדבר שבכזאת ודאי מתירין לה לעבור על חטא קל דרבנן כדי שלא תפשע ע"י עצת יצרה המאנסה, באיסור כרת החמור בעצמה (וכמש"כ לעיל מס' חסידים) לבד שתזכה את בעלה, שאם תטבול ביום, אזי יהיה נקי משום חטא, אך אחרי כ"ז אף אם נאמר דהא דחטא בשביל שתזכה היא רק אם נסובבה סבה אשר ע"כ יחטא איזה חטא (כמו הא דשבת ד') או יעשה דבר שלא כדת הנכון כמו במנחות ואם יחטא יעשה איזה מצוה המוטלת עליו, אבל בנידון דידן דאין מי שיכריחנה [על פי התורה] שתחטא שום חטא בעולם דיכולה לקיים מצות ה' כהלכתה וכתקנתה, רק היא תחפוץ לעבור על איסור דרבנן, ואם תעבור ותחטא לא תזכה בשום מצוה, ולא תנצל מחטא אשר בל"ז תפשע בו בהכרח, רק הכל ברצונה וחפץ עשותה ובכזאת לא מתירין לעבור מקודם על איסור דרבנן כדי שלא תחטא ברצונה על איסור דאורייתא (והא דסי' כ"ג י"ל דהתם בשכבר יצרו תקפו בערוה שיצרו של אדם מחמדתו וא"א להציל א"ע בל"ז וכן (בסי' י"ג) י"ל כן בצרוף מ"ש הנו"ב שהבאנו לעיל), מ"מ כאן יש להקל ולהתיר לה מטעמן דלעיל, דאף אם נחמיר בשאר איסור וגזרה דרבנן הוא דווקא בגזרה שנגזרה בב"ד הגדול במנין, ואסמכוהו אלאו דלא תסור ובטהרת אשה, כגון באשה הרוצה לטבול בחציצה במעוט המקפיד עליו, או במקוה חסרה מ' סאה, שנפלו בתוכה ג' לוגין מים שאובין, ואם לאו לא /תטבול/ תטביל כלל, בכזה אפשר באמת אין מתירין דגזרה מוסכמת היא, ואית בהו לאו דלא תסור, לבד שיש לחלק דבחציצה ובמקוה שהוא בגוף המצוה בכגון דין חמורה לן, ובזה יש לומר אינו ראוי מדרבנן אינו ראוי מן התורה (יעוין תוס' סוכה ט' ובמשל"מ ה' תרומות פ"ז ה"א וה' נערה בתולה פ"א ה"ה ובהקדמה כוללת להפמ"ג ובאחרונים) משא"כ כאן, דאינו בגוף עשיית המצוה היא רק גזרה בזמן (יעוין או"ח סי' רס"ט במ"א סק"א) וכן משמע בכ"מ חילוקים בין זמן לגוף הדבר) וגם גזרה קילא היא דלא נגזרה במנין (יעוין רש"י שבת ג' ב' רדית הפת שבות היא ונגזרה במנין כו' לא בטלו גזרתם), ואיפלגו בה רב ור' יוחנן, ואף אחר כי הדר ביה רב מצאנו דמאיזה סיבה הקילו בה כגון אתקין רב אידי בנרש למטבל ביממא דתמניא כו' ראב"י כו' ר"י כו' רבא כו' א"ל ר"פ לרבא ולאביי מכדי האינדא כו' יעו"ש בגמ' ותוס', הרי דלכתחלה הסכימו להתיר לטבול ביום לכל נשי העיר מפני איזה סיבה ושעת הדחק ותקנה

קרו לה, והוא שלא יבטלו ממצות פו"ר וכמו שמצינו בריש נדה (דף ג' ע"ש) עשה סייג לדבריך כו' א"ל א"כ בטלת בנות ישראל מפו"ר, וכן הקילו הפוסקים בזה דאם עברה וטבלה א"צ כלל אף טבילה פעם אחרת (יעוין יו"ד סי' קצ"ז), ולכן באשה כזאת דיצרה אלבשה ואנסה לעבור בקום ועשה על איסור כרת היא ובעלה, וכבר זה נתחזקו להתפתות לו, אין לך שעת הדחק [גדול מזה ולכן ודאי יש להתיר בזה להציל אותה וכ"ש בעלה האנוס קצת מאיסור כרת